

Llegim  
el patrimoni  
Literatura i Història



2019

# El son de la Medusa

Àngel O. Brunet



5 de febrer - 23 de febrer de 2019

# ÍNDEX

• L'autor. Àngel Octavi Brunet i Las. — — — — —	3
• L'obra — — — — —	4-5
• El son de la medusa — — — — —	6-7
• Tarragona a l'època de Bonaventura Hernández Sanahuja. Dr. Pere Anguera Nolla	8-17
• La Tarragona de Bonaventura Hernández Sanahuja. Catàleg "Un home per a la Història" — — — — —	18-25

## Resum de les conferències

• "Excavacions arqueològiques a la pedrera del Port de Tarragona (1853-1856)" Dr. Jordi López Vilà — — — — —	26-27
• "En torn al suposat sepulcre egipci de Tarragona". Dr. Josep Padró Parcerisa — — —	28-29
• "Bonaventura Hernández i Sanahuja: arqueologia i recuperació del Patrimoni a la Tarragona del segle XIX. (Tarragona, 1810-1891)". Jaume Massó Carballido — — —	30-32
• "Literatura i ciutat: els camins que condueixen a <i>El son de la Medusa</i> ". Joan Cavallé Busquets — — — — —	33-34
• Il·lustracions — — — — —	35-37

## L'autor

### Àngel Octavi Brunet i Las



Àngel Octavi Brunet i Las és escriptor i tècnic en direcció i guionatge, a més de màster en llenguatge literari i audiovisual. Va néixer l'any 1964 a la Part Alta de Tarragona, ciutat que podem descobrir en moltes ocasions dins de la seva obra. Ha estat autor de diversos curtmetratges per alguns dels quals ha estat guardonat. L'any 1988 va obtenir el premi Serra i Moret al millor guió original.

En el camp de la narrativa es va donar a conèixer amb la novel·la *Taüt de naftalina, seda i cotó*, veritable presentació en societat del detectiu Marc Macintosh, protagonista d'algunes de les obres que després va publicar. Entre d'altres premis ha rebut el Sebastià Juan Arbó, de l'any 1998 per *L'apocalipsi segons Macintosh*, el Pin i Soler de narrativa de l'any 1999 per *Contra Mendacium. El misteri dels còdexs màgics*, o el Vila de l'Ametlla de Mar de l'any 2001 per *Els llavis amb el polze*. En l'àmbit de la narrativa infantil i juvenil ha publicat *Terratarragona i l'univers* i *Tinc un gat de tres colors*. Com a guionista de còmic ha publicat *1811. El setge de Tarragona* amb il·lustracions de Hugo Prades i Zar.

## **L'obra d'Àngel Octavi Brunet i Las**

- *Taüt de naftalina seda i cotó*. Tarragona : El Mèdol, 1998
- *L'apocalipsi segons Macintosh*. Tarragona : El Mèdol, 1999
- *Contra Mendacium*. Tarragona : El Mèdol, 2000
- *Els llavis amb el polze*. Tarragona : El Mèdol, 2001
- *Terratarragona i l'univers*. Valls : Cossetània, 2001
- *El son de la medusa*. Barcelona : Meteora, 2003
- *Viladembruix*. Tarragona. El Mèdol, 2003
- *El Faroner, Déu i l'intrús*. Tarragona : Arola Editors, 2003
- *A la butxaca d'un mort*. Valls : Cossetània, 2004
- *Gratia Reig*. Valls : Cossetània, 2005
- *El meu cadàver i jo*. Valls. Cossetània, 2006
- *Tinc un gat de tres colors*. Tarragona : Institut de Comunicació, 2011
- *1811. El setge de Tarragona*. Tarragona . l'Ajuntament, 2011
- *La Probabilitat Boockman*. Tarragona : Arola, 2014
- *Dirk, dixit!*. Benicarló : Onada, 2015
- *Tarragona kitsch* [Amb Joaquim Biendicho Vidal]. Tarragona : Arola, 2017

### **Contes en obres col·lectives**

*"El far de l'ombra perpètua"*

A: *L'Estiu d'Ulisses i altres contes*. Valls : Cossetània, 1998

*"Epicentre paradoxal"*

A: *Anys i Anys. Vint narracions d'aniversari*. Tarragona : El Mèdol 1999

*"Mentre la dalla dibuixa una paràbola precisa"*.

A: *Escrits palestins i altres narracions*. Valls : Cossetània, 2001

*"Pla de la Seu"*

A: *La ciutat pels carrers : 27 mirades sobre Tarragona*. Tarragona : llibreria la Capona, 2002

*"D'allò tan gran que es fa aquí"*

A: *Castellers*. Barcelona : Columna, 2005

*"El color de la porra"*

A: *En Sintonia : La ràdio en vuit relats*. Tarragona : Arola Editors, 2006

*"Un mes, trenta dies, dues-centes setanta hores, quaranta tres mil dos-cents minuts per matar-lo."*

A: *Salou : 6 pre-textos VII*. Salou : l'Ajuntament, 2011

“*Set haikus només de tocar*”

A: *Visual i dits i nas i orelles i gust de cireres*. Tarragona : *Piscina un petit oceà*, 2018

### **Premis**

Premi Serra i Moret de guió, Generalitat de Catalunya, 1988.

Premi Terra de Fang de Deltebre de narrativa curta, 1996.

Accèssit del I Premi de narrativa curta por Internet “Tinet” 1997.

1r Premi Altafulla de narrativa curta, 1998.

XIè Premi de novel·la Sebastià Juan Arbó 1998, Sant Carles de la Ràpita.

10è Premi de novel·la Pin i Soler, 1999.

Premi de novel·la Vila de l’Ametlla de Mar, 2001.

Premi de narrativa curta El Perelló, 2002.

20è Premi de narrativa Ribera d’Ebre, 2002.

17è Premi de narrativa Vila d’Ascó, 2005.

Finalista del premi 2005 Brigada 21 a la millor novel·la negra original en català.

### ***Sobre Àngel O. Brunet i Las***

Trobada d’Escriptors del Camp de Tarragona

<http://www.escat.cat/pagines/angelbrunet/angelbrunet.html>

## ***El son de la medusa***



Nèstor Lefler, personatge inquietant que sembla disposat a fer fortuna sense gaire miraments ni escrúpols, coneix en un viatge amb diligència de València a Tarragona l'erudit Ramiro Solé, ancià que guarda gelosament un bagul que, segons diu, conté un tresor de valor incalculable. Corre l'any 1850 i els camins que duen a Tarragona estan farcits de policies que encalquen, de moment sense èxit, un famós i perillósíssim criminal anomenat Lo Vermell.

Quan Lefler arriba a Tarragona coneix l'arqueòleg Bonaventura Sanahuja, però els esdeveniments es precipiten: segrestos, batusses, sarcòfags egipcis, mosaics romans amb el rostre espordidor de la Medusa... i, sobretot, un gran misteri: quin horrible crim s'amaga darrere l'edició apòcrifa del Quixot, impresa als obradors de Felip Robert a la Tarragona de l'any 1614?

El son de la Medusa és el bateig de foc del presumpte agent secret Nèstor Lefler i els seus, diguem-ne, peculiars mètodes d'investigació. Home sagaç, irònic i amb una història personal farcida d'aventures i experiències, Lefler ens desvetllarà totes les incògnites... bé, si més no, totes les que pugui.

## El son de la medusa a Tarragona escrita. Joan Cavallé Busquets

TARRAGONA ESCRITA  
 LA CIUTAT VIVA DINS D'UNA OBRA D'ART



«Vint minuts després d'entrar al gabinet de don Magí, mestre Rimbau abandonava el palau i sortia fora muralla pel portal de Sant Antoni...» Jordi Tàfena. *Les vespres de don Magí Castellarnau* (1995). Marc Llimargas.

«Twenty minutes after entering Don Magí's office, the teacher Rimbau left the palace and went out beyond the wall through the gate of Sant Antoni...» Jordi Tàfena. *The evenings of Don Magí Castellarnau* (1995). Marc Llimargas.

La novel·la *El son de la Medusa*, d'Àngel-O. Brunet està ambientada a mitjan segle XX. Tarragona s'ha acostumat a les periòdiques explosions a causa dels treballs a la Pedrera del Port. A la fotografia, imatge d'aquests treballs. Lunweg.

The novel *The dream of the jellyfish* by Àngel-O. Brunet is set in the mid-19<sup>th</sup> century. Tarragona has become accustomed to the periodic explosions caused by work at the port quarry. In the photograph, work at the quarry. Lunweg.

L'altra novel·la històrica de Brunet és *El son de la Medusa* (2003). La trama d'aquesta novel·la gira entorn de dos fets de la història cultural de la ciutat: la trobada del sarcòfag egipci a les obres de la pedrera del port, l'any 1850, i l'edició del *Quixot* apòcrif el 1614. La Tarragona que se'ns ofereix en aquesta novel·la és descrita amb unes quantes pinzellades. Els elements més característics d'aquesta Tarragona són, sens dubte, els moviments portuaris, l'hàbit diari d'escoltar les campanades que precedeixen les barrinades a la pedrera, l'activitat

of the unknown landscape.

Brunet's other historical novel is *El son de la Medusa* (The sleep of the jellyfish, 2003). The plot revolves around two events in the city's cultural history: the discovery of the Egyptian sarcophagus at the port quarry, in 1850, and the apocryphal edition of *Don Quixote* in 1614. The Tarragona in this novel is described in a little more detail. The most characteristic features of this Tarragona are, unquestionably, the activity at the port, the daily custom of listening to the bells that precede the blasting at the quarry and the work of archaeologists, particularly

PUERTO DE TARRAGONA



Restos de explotación para la Obra del Puerto

dels arqueòlegs, particularment d'Hernández Sanahuja, etc. La ciutat física hi apareix a través de les localitzacions, que rarament són, però, descrites: la duana, la pedrera, la rambla de St. Carles, la Catedral, l'Ateneu, el carrer de la Merceria, el Pretori, la platja del Miracle.

Com ja hem dit, la novel·la històrica viu uns moments de relativa prosperitat. Als dos autors esmentats, se n'hi van sumant d'altres. En uns casos es tracta d'autors que s'estrenen com a escriptors sota el paraigua d'aquest gènere, com ara Xavier Aguilar (Barcelona, 1947), autor de *Que els déus t'acompanyin* (2003), ambientada a l'antiga Tàrraco. En altres, es tracta d'autors de llarga trajectòria que han decidit provar fortuna en aquest terreny, com ara Francesc Valls (Santa Coloma de Queralt, 1956), que, després d'una sèrie de títols de poesia i narrativa, afronta, amb *L'aigua parlava* (2006), un viatge a la terra de ningú del segle XII, amb una Tarragona semideshabitada.

that of Hernández Sanahuja. The physical city is mentioned through several locations, though they are rarely given any great description: the customs office, the quarry, Rambla de St. Carles, the cathedral, the Ateneu, Carrer de la Merceria, the praetorium and Miracle beach.

As I say, the historical novel is currently enjoying a period of relative popularity. In addition to the two writers mentioned above, a number of others are currently working in the genre; Some are authors who have published for the first time, such as Xavier Aguilar (Barcelona, 1947), who wrote *Que els déus t'acompanyin* (May the gods go with you, 2003), which is set in ancient Tarraco. Other examples include experienced writers who have decided to try their luck in this field, such as Francesc Valls (Santa Coloma de Queralt, 1956) who, after publishing a series of works of poetry and fiction, has written *L'aigua parlava* (The water was speaking, 2006), which recounts a journey through no man's land in the 12<sup>th</sup> century, when Tarragona was virtually uninhabited.

A: [Diversos autors], *Un home per a la Història. Homenatge a Bonaventura Hernández Sanahuja*, pàg. 10-19, Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, 1992

Pere Anguera

# Tarragona a l'època de Bonaventura Hernández Sanahuja

Bonaventura Hernández Sanahuja va néixer a Tarragona el 30 de maig de 1810 i hi va morir el 9 de novembre de 1891. Una llarga vida que gairebé encaixa a la perfecció amb el segle XIX, que s'escola en un dels períodes més intensos, de protagonisme més repartit i amb més transformacions de tota mena de la història de la ciutat. És el període que va de la fallida de l'antic règim fins a l'inici de la crisi del sistema de la restauració. Hernández Sanahuja viu, doncs, una etapa de ruptura, o per ser més precís de ruptures i ebullició. La presència de les tropes napoleòniques el 1808 a la península, on havien entrat oficialment com a aliades del govern de Carles IV, provocà ben aviat (en sumar-se els desgavells polítics que seguiren a l'abdicació forçada del rei amb motiu del motí d'Aranjuez amb els neguits generats per la carestia) una revolta popular dirigida tant contra les autoritats borbòniques establertes com contra l'exèrcit francès, molt sovint ben acollit pels dirigents oficials. Els aldarulls i el moviment de les tropes empenyeren cap a Tarragona una quantitat ingent de refugiats que aspiraven a trobar-hi, en ser l'única plaça realment fortificada de la zona en mans dels espanyols, una illa de seguretat. La immigració massiva afavorí, per una banda, l'increment del comerç portuari, però,



per altra, provocà una virulenta i mortífera epidèmia entre el 1808 i el 1809. El protagonisme polític tarragoní es va veure potenciat en esdevenir la ciutat, de fet, la capital de Catalunya el 1810. En aquestes condicions, el 3 de maig de 1811 Suchet n'inicià el setge, que s'acabà el 28 de juny amb l'ocupació, a sang i foc, pels assetjants. Malgrat la llarga i penosa resistència, Tarragona no entrà a formar part de la història mítica de la guerra del Francès, en haver estat facilitada la seva caiguda per la defecció del marquès de Campoverde, màxim responsable de la seva defensa, amb més de 6.000 soldats, que fou seguida per la de les classes benestants, encapçalades pels membres més significatius de l'oligarquia urbana.

Els francesos abandonaren Tarragona el 1813, després de volar-ne diferents indrets de valor neuràlgic i estratègic, tot deixant-la pràcticament convertida en una muntanya de runes. La reconstrucció fou lenta i en part afavorida per l'exempció de pagaments d'impostos durant deu anys, concedida el 1816; amb tot la recuperació fou forçosament alentida, no en debades tot el país es trobava en una situació força desesperada i aclaparat per vells i nous impostos i, per tant, amb ben poques possibilitats de solidaritat o d'emprendre hipotètiques inversions. Tanmateix la penúria i el desmanjament no impossibilitaven que hi aflouessin mostres ideologistes de signe liberal en contra de la restauració absolutista de Ferran VII. Així en la frustrada temptativa de pronunciament del 1817, endegada per Lacy (que havia actuat en la zona durant l'anterior guerra), hi eren compromesos diversos comerciants del Camp i les guarnicions militars de Reus i de Tarragona, sense que se'n coneguïn gaire les implicacions civils. A Tarragona fou també l'exèrcit qui impulsà el pronunciament d'adhesió a la revolta de Riego de 1820, que comportà la reinstauració de la constitució de 1812, la nit del 8 al 9 de maig seguint l'exemple de Tortosa. A remolc seu ho feren les altres poblacions del Camp.

La tradició històrica secular de capitalitat administrativa política, militar i eclesiàstica i una certa voluntat de compensació pels danys patits durant el setge inclinaren el govern constitucional a atorgar a Tarragona, l'octubre de 1821, la capitalitat de la província de nova creació, després d'una acalorada disputa dialèctica amb Reus, que en canvi tenia un superior pes econòmic i demogràfic, dos factors que determinaren la concessió d'altres seus provincials. La polèmica entorn de la capitalitat es mantingué viva tot el període constitucional. Una correspondència liberal recull el 17 de febrer de 1825 que es preveia una nova discussió "al congrés per si combé que Tarragona quèdia capital de província, o bé que sia Reus". Tarragona comptava, segons aquesta informació, amb el

suport dels comuns, mentre Reus tenia el dels masons. De ser certa l'afirmació i d'atribuir-li una causa lògica, voldria dir que a Tarragona hi primava una ideologia lligada als sectors més radicals del liberalisme. Confirmaria aquesta hipòtesi el fet que Tarragona es convertís, a les acaballes del règim constitucional, primer en el darrer reducte dels liberals, sobretot dels membres de la Milícia Nacional i, després de la nova ocupació de la ciutat pels francesos, en el lloc de refugi per als compromesos amb el règim caigut. Encara que aquests dos fets es trobaven afavorits per altres causes, el primer perquè era l'única localitat realment fortificada i el segon perquè hostatjava una guarnició francesa, que actuava com a únic element protector dels liberals contra l'afany de renja reialista. Més simptomàtica del compromís liberal tarragoní és la fundació el

**Assalt de la ciutat de Tarragona pels francesos el dia 3 de maig de 1811, segons un gravat italià de l'època.**  
Biblioteca de Catalunya, Barcelona.



1821 de la Tertúlia Patriòtica, impulsadora de diverses activitats de difusió ideològica. Malgrat la presència inicial de les tropes franceses, els liberals més compromesos amb el projecte de transformació política optaren per l'exili o, com a mínim, hagueren de traslladar el seu domicili. El temor a les represàlies estava parcialment justificat per l'arribada del nou arquebisbe, Jaume Creus, representant del sector més dur i intolerant de l'absolutisme, fins al punt que la tradició atribueix la seva mort a l'enrabiada que li provocà la negativa de Ferran VII de restablir la Inquisició. El nou ambient polític impregnà la ciutat, almenys bona part dels seus dirigents que, en promoure's la revolta dels Malcontents el 1827 estaven compromesos a lliurar-la als insurectes, projecte que impedí l'actuació enèrgica del governador militar que esventrà la conjura. L'actuació del governador convertí Tarragona en la seu directora de les actuacions político-militars contra els revoltats, tot i que alguns dels ciutadans compromesos es feren escàpols per anar a engrossir les files dels Malcontents i promoure l'aixecament d'alguns pobles del corregiment. En decidir-se Ferran VII a traslladar-se a Catalunya per calmar els ànims amb la seva presència, i reinstaurar la calma escollí Tarragona com la seva residència.

Des de Tarragona, Ferran VII supervisà les actuacions militars del comte d'Espanya i els processos que un cop controlada la revolta sofriren els dirigents de la insurrecció. Molts d'aquests s'havien retut sota la promesa reial de salvar-los la vida. Els tribunals els condemnaren a mort i Ferran, per no veure's obligat a escollir entre trencar ostentament la paraula donada o haver d'atorgar l'indult, marxà cap a València una setmana abans de fer-se pública la sentència. Durant la seva estada a Tarragona el rei posà la primera pedra de la carretera de Tarragona a Reus, el 27 d'octubre. La carretera fou batejada, en honor de la reina, amb el nom d'Amàlia. Acabades les execucions, els reis feren una nova estada a la ciutat, on reberen múltiples mostres d'adhesió detalladament descrites al "Diario de Barcelona".

La promulgació del decret d'amnistia el 1832, impulsat per la reina governadora Maria Cristina, la darrera muller de Ferran VII, fou rebut de manera desigual per la societat tarragonina. Segons l'informe del cònsul francès a Barcelona, "hom a celebrat amb il·luminacions, al barri del port, la publicació del decret d'amnistia i l'autoritat ha cregut un deure senyalar com delinqüents tots aquells que s'han permès fer aquesta demostració"; en canvi "a la ciutat pròpiament dita, més inclinada als apostòlics, no hi va haver ni un sol llum". El comentari sembla establir una clara dualitat ideològica, que coinci-

deix amb la social, d'acord amb l'estructura estamental: enfront dels comerciants burgesos liberals del port es situaven els eclesiàstics i membres de la petita aristocràcia residents a la part alta de tarannà absolutista.

Al llarg de la primera guerra carlista la ciutat fou externament liberal, tot i que en el primer moment el govern desconfiava dels responsables de la guarnició i que diversos veïns s'enrolaren a les forces carlines. La vacil·lació inicial es pot deduir del fet que si el 20 de maig de 1830 es feren unes llüides festes per la jura d'Isabel com a princesa d'Àstúries, fetes encara en vida del rei, les de la seva proclamació com a reina, mort ja Ferran VII, se celebraren amb un cert retard, el 15 de desembre. En el decantament majoritari a favor de l'opció liberal hi pogué incidir la confirmació de Tarragona com a capital de província el mateix any 1833 que comportava alhora més control político-militar i un major accés al poder immediat i els seus privilegis. Al llarg de la guerra, l'actuació de la Milícia Nacional fou intensa i la ciutat acollí, com d'altres gans nuclis de població, liberals dels pobles de l'entorn que fugien de les requises i represàlies, mentre el presidi era lloc de dipòsit dels presos carlins o dels suspectes de ser-ho. Si la presència de les autoritats civils i militars evità l'estiu del 1835 la crema de convents generalitzada a tot Catalunya, els altres rebomboris del període s'hi notaren amb força. Així la revolta del 6 d'agost de 1835 provocà quatre assassinats, entre ells els de l'alcalde, el tinent del rei i el major de la plaça. El 1836 s'adherí al motí de la Granja i es celebrà la nova proclamació de la Constitució del 1812. En canvi l'abril del 1837 els tarragonins es negaren a secundar la revolta democràtica de Barcelona i Reus.

La guerra dels Set Anys, que comportà entrebancs de tota mena al comerç, afavorí la consolidació de Tarragona com a plaça mercantil, a la qual cosa ajudava el fet de ser capital de província, de comptar amb una considerable guarnició permanent i de tenir un bon port de mar. Per aquests motius foren diverses les cases comercials establertes originàriament a Reus que hi traslladaren els seus megatzems, principalment a la zona portuària, sobre tot tenint en compte que la carretera que unia amb dues ciutats era l'única transitable amb un mínim de seguretat, a causa de la constant vigilància i de la construcció vora seu de diversos fortins.

El maig del 1843, en produir-se l'aixecament de Prim i Milans del Bosch a Reus, a favor de la declaració de majoria d'edat d'Isabel II i, per tant, de destitució d'Espartero de la regència, que era el mòbil real de la revolta, Tarragona no secundà el moviment; si la ciutat es negà a aixecar-se contra el govern progressista, tampoc no seguí els pro-

nunciaments centralistes, en contra de la reconversió de la caiguda d'Espartero en un govern progressivament escoracat a la dreta, del mes de setembre. Els anys 40, al marge de les incidències i fluctuacions polítiques, semblen estar presidits per un neguit de normalització cultural: el 1845 inicià les seves funcions l'Escola Normal de Mestres, el 1844 es fundà la Societat Arqueològica Tarraconense i el mateix any la Comissió Provincial de Monuments (ambdues impulsores del Museu Arqueològic Provincial, reconegut oficialment el 1867) i el 1845 l'institut d'ensenyament secundari.

Els ajuntaments sorgits de la revolució del 1854 contra el despòtic govern dels moderats impulsaren diverses millores urbanístiques, que en bona part atorgaren a la ciutat la configuració que n'ha dissenyat la imatge i el desenvolupament urbà contemporani, amb l'enderroc de la muralla de Sant Joan i la planificació de la Rambla Nova. Coincidint amb aquestes reformes estructurals la burgesia tarraconina realitzà algunes de les seves iniciatives més ambiciosos de cara a convertir la ciutat en una de moderna. El 1854 sorgiren les primeres temptatives per a la creació d'un banc municipal, que no reeixiren plenament fins deu anys més tard; el 1859 es fundà la societat que havia de dotar la ciutat del gas necessari per a la il·luminació substituïnt una anterior temptativa frustrada; el 1856 s'hi establí la fàbrica tèxtil d'Andreu Guasch, amb un capital de tres milions de rals i un centenar de llocs de treball, que es pot considerar la primera realització amb voluntat industrial capitalista. En canvi, en una altra de les màximes realitzacions del temps, la construcció de la xarxa ferroviària, les iniciatives tarraconines, com la línia de Tarragona a Lleida passant per Valls, fracassaren. El disseny ferroviari de la comarca, i del seu enllaç d'aquesta amb el rera país, es féu en realitat d'acord amb les propostes reusenques.

El 50 de setembre del 1868 la població s'adherí al pronunciament iniciat a Càdis per a enderrocar la reina Isabel II. El procés fou força similar al del conjunt espanyol: en un primer moment (n'hi ha una descripció reaccionària, però, viva i eficaç de F. de Querol) els sectors més populars compromesos en la revolta sortiren al carrer i cremaren, sense cap oposició, les casetes de cobrament dels consums, els burots, i diversos retrats de la reina destronada. Aquesta fou de fet l'única actuació realment revolucionària. Immediatament els dirigents dels partits implicats aconseguiren reconduir la situació, des de la proclamació de la Junta Revolucionària municipal l'endemà, que per tal d'acabar amb qualsevol vel·leïtat revolucionària traspasà bona part de les seves atribucions a l'ajuntament que designà el dia 2. Junta i ajuntament, integrats majoritàriament per burgesos



que havien estat lligats al partit progressista, s'esforçaren, com arreu, per domesticar les protestes populars i per amansir les reivindicacions de transformació social, mitjançant maniobres de distracció ideològica, com l'enrunament de parts de la muralla, alhora que oferien feina als desvagats (paliat d'aquesta manera l'atur i anul·lant el seu potencial revolucionari), recollien antigues reivindicacions populars, que fins i tot podien presentar-se com una victòria contra el militarisme i els sectors més conservadors que li havien donat suport en l'anterior etapa política.

Les eleccions del sexenni, les més lliures i dialèctiques del vuit-cents català, les úniques amb participació ideològica plural i votació universal masculina directa, ofereixen una radiografia del predicament de les diverses ideologies a Tarragona. Les municipals de desembre del 1868 atorgaren una esclatant victòria als republicans (70,8% dels vots emesos enfront dels 18,1 dels independents i els 10% dels monàrquics). La victòria fou de nou per als republicans a les eleccions generals del gener del 1869, de març de 1871 i de l'abril de 1872 mentre empataren en nombre de regidors amb els monàrquics en les municipals del gener del 1870, resultat que es repetí en les de diputats provincials del febrer del 1871, i la victòria fou pels monàrquics en les municipals de desembre del 1871. Les oscil·lacions dels vots, la progressiva abstenció, els pactes singulars i la poca definició ideològica d'algunes candidatures dificulten una correcta anàlisi detallada del rerefons de l'evolució política, mentre aquesta no sigui estudiada en detall. Amb tot, d'altres elements com ara l'aldarull sorgit arran de la visita del general Pierrad, que provocà l'assassinat del governador civil en funcions, semblen indicar la presència de nuclis considerables de republicans afins al sector més radicalitzat. Ho demostra també la càlida acollida de la I República, tot i que l'èxit de la candidatura republicana en les municipals del febrer del 1875 es deu més a l'eufòria del moment i la migrada oposició que no pas a una estricta identificació ideològica majoritària.

La restauració monàrquica borbònica del 1874 comportà el retorn a l'ensopiment polític. El control i la distorsió de la voluntat política era absolut i migpartit entre els partits tornants, liberals i conservadors. Un dels exemples més clars es produí en les eleccions del 1878. En un dels dos districtes en què es trobava dividida la ciutat el candidat conservador obtingué 278 vots i en l'altre, cap. El liberal va treure 1 vot al primer districte i 315 a l'altre. La corrupció, doncs, no pot representar-se de forma més nítida: la victòria depenia essencialment de les preferències dels membres de la mesa. Els anys de la Restauració, els darrers de la vida d'Hernández Sanahuja, es poden resumir, amb un escàs



Assassinat del governador civil de Tarragona en funcions el 20 de setembre de 1869, segons una il·lustració de la revista francesa *L'Illustration* del 16 d'octubre de 1869. Biblioteca de Catalunya. Barcelona.

marge d'error, almenys pel que fa referència a la vida i l'activitat pública, en una divulgada cita d'A. de Magriñà, "el caciquismo arriba, la corrupción abajo, la podredumbre por todas partes. Electores que se venden y candidatos que se compran. La apatía, el egoismo y el indiferentismo reinan. Para que corporaciones den alguna señal de vida es necesario que tengan que proveer algún cargo retribuido". Malgrat tot, sota la vida oficial, poc o molt protocolària, ben lligada pels representants del poder central, es mantenia viva la flama del republicanisme federal, que rebrotaria amb nova empena al període finisecular; com es mantenia viu també, però més propens a la decadència, el carlisme. En canvi, el catalanisme organitzat irracional més enllà del pur sentimentalisme localista, féu una aparició força tardana a Tarragona.

Al llarg del XIX foren presents a Tarragona les dues actuacions de creació i divulgació cultural més representatives del segle: la premsa i els ateneus. La cronologia de la premsa es força similar a la de la resta de Catalunya i d'Espanya. Neix amb la guerra del Francès i els seus moments d'eufòria i de decadència coincideixen a grans trets amb els de la permissibilitat política i el respecte a les llibertats formals. El primer periòdic tarragoní ben documentat és la "Gazeta militar y política del Principado de Cataluña" portaveu oficials de la Junta Suprema de Catalunya, nascut, per tant, de la iniciativa forana, l'agost del 1808. El primer d'autèntica formulació local fou el "Diario de Tarragona" iniciat l'octubre del mateix any, que amb una vida farcida d'interrupcions i represes (alguna d'elles amb canvi significatiu de nom) ha esdevingut més que centenari. En alguna de les etapes el diari comptà amb la col·laboració d'Hernández Sanahuja, la ploma del qual és present en la majoria de les publicacions de la ciutat de contingut mínimament cultural. Els primers exemples de la premsa tarragonina foren més ideològics que informatius, ben d'acord amb el tarannà de l'època, i escrits en castellà. El primer en català fou la publicació satírica il·lustrada, de fort contingut polític, "Lo que passa", el 1869.

Sens dubte la més important de les entitats culturals tarragonines vuitcentistes fou la Societat Arqueològica, des de la seva fundació el 1844. Tanmateix, el nom i el disseny fundacional la situen com una entitat d'elit, restrictiva, per la seva mateixa especificitat erudita. D'altres entitats intentaren d'acostar-se més a les classes populars amb un autèntic esperit d'ateneu. La més significativa fou l'Ateneu Tarraconense de la Classe Obrera fundat el 1865, força preocupat per facilitar als seus associats l'accés als diversos graus de coneixement, fins a la seva desaparició amb motiu de la darrera guerra civil. L'Ateneu no fou pas un exemple únic. A mig cavall entre l'ateneu i el cercle recreatiu la Tarragona de la segona meitat del XIX ofería una àmplia gama d'entitats associatives com l'Harmonia, l'Amistat, el Centre Tarraconense o l'Artesana, per a citar-ne uns pocs exemples. Algunes havien de disposar d'una bona quantitat de socis per tal de mantenir les activitats normals i els esporàdics actes de lluïment, com l'elegant arc de triomf bastit per l'Artesana al carrer de la Unió amb motiu de l'acabament de la tercera guerra carlista.

A grans trets, la Tarragona on viu Bonaventura Hernández Sanahuja coneix i pateix la major part de les més dramàtiques incidències del XIX català, alhora que és testimoni de les profundes transformacions urbanístiques i socials que capgiraren la morfologia



de la ciutat i les pautes de comportament dels seus habitants. Els canvis soferts, si bé la convertien progressivament en una ciutat moderna, la privaven alhora d'una part important del patrimoni històric-arqueològic, per decisió expressa dels responsables o per la manca de sensibilitat artística, dos fets, per altra banda, compartits amb la resta d'Europa. Les successives reformes urbanístiques comportaren mutilacions irreparables d'edificis monumentals o la seva destrucció sencera, així com de restes arqueològiques, moltes vegades sense que cap estudiós en pogués aixecar algun plànol o almenys una vista aproximada o, ni tan sols, una descripció retòrica. Si la guerra del francès comportà que fossin volats els denominats castell del Patriarca i de Pilats i el convent de Sant Domingo, altres destrosses patrimonials eren proposades en el projecte urbanístic de Guillem Oliver, defensat durant el trienni, per enllaçar la Part Alta amb les edificacions de fora la muralla, o foren la conseqüència inevitable de les reconversions d'alguns convents com el dels Agustins, dels Trinitaris o el de Sant Llorenç per destinar-los a finalitats militars o institucionals-administratives (la Junta de Comerç al convent dels caputxins, el Govern Civil al de franciscans o la Diputació i l'Ajuntament al de Sant Domingo).

L'enderroc de fortificacions i la realització de diferents plans d'eixample al llarg de la segona meitat del XIX, que obeïen a una evident preocupació urbanística i sanitària i fins i tot a una voluntat de dignificació de la imatge ciutadana, d'acord amb l'esperit de l'època, comportaren una segona tongada de destrucció del patrimoni monumental. Ja el 1854 s'inicià l'enderroc de la muralla de Sant Joan, que unia el baluard de Sant Pau amb el de Cervantes, en part finançat per una subscripció voluntària, que indica el suport ciutadà a la iniciativa. Les obres, diverses vegades interrompudes, tardaren anys a completar-se. El principal projecte d'eixample, el de 1857, amb la seva voluntat d'unir les dos grans àrees urbanes en què Tarragona era estructurada, comportà una gran remodelació en profunditat de l'espai.

**A: [Diversos autors], *Un home per a la Història. Homenatge a Bonaventura Hernández Sanahuja*, pàg. 64-71, Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, 1992**

# La Tarragona

de Bonaventura Hernández Sanahuja

El segle XIX, concretament els vuitanta-un anys que va viure Bonaventura Hernández Sanahuja (1810-1891), és una època de grans canvis i de poca estabilitat política i social. Tarragona viu i pateix la major part de les més dramàtiques incidències del XIX català, alhora que és testimoni de les profundes transformacions urbanístiques i socials que capgiraren la morfologia de la ciutat i les pautes de comportament dels seus habitants. És el període que va des de la fallida de l'antic règim a l'inici de la crisi del sistema de la Restauració. La guerra del Francès, el trienni Liberal (1820-1823), la revolta dels Malcontents, la majoria d'edat d'Isabel II, els conflictes carlins, la Revolució de 1868, la I República i la Restauració monàrquica són fets que demostren la gran inestabilitat política que regnà durant tot el segle.

Durant el tercer quart del segle, la ciutat de Tarragona assentà les bases d'una infraestructura que facilitarà i ordenarà l'expansió urbanística (avenç considerable en la construcció del port; enderrocament dels baluards del s. XVI; obertura de l'*Esplanada*, que donarà peu a la Rambla Nova; construcció de la fàbrica del Gas...). Aquestes transformacions i les successives reformes urbanístiques comportaran la destrucció d'una part important del patrimoni històric-arqueològic o el posaran en perill. A la vegada s'institucionalitzà la protecció del patrimoni (creació de la Comissió de Monuments i de la Inspecció d'Antiguitats, fundació de la Societat Arqueològica, oficialització del Museu Arqueològic...)

L'últim període coincideix amb la finalització de grans obres públiques i la construcció de monuments i edificis característics de la ciutat: acabament de les obres del port, construcció de la Plaça de Toros i del monument a Roger de Llúria, col·locació de la barana de ferro del Balcó, elaboració de nous plans d'eixample, etc.

Plànol del port i la ciutat de Tarragona. A. de Laborde, *Voyage pittoresque et historique de l'Espagne*, Paris 1806.



Plano y vista de Tarragona. *Serie ciudades españolas*. A. Roca, 1864.



Plànol de la ciutat de Tarragona i del seu port, aixecat el 1880 per la *Comisión Hidrogràfica* dirigida pel capità de fragata D. Rafael Pardo de Figueroa.



Vista de Tarragona amb els incendis provocats pels francesos el 19 d'agost de 1813, segons un dibuix de Vicenç Roig "Vicentó".



Vista de la plaça de la Font durant el banquet ofert al regiment d'Albuera al seu retorn de la guerra del Marroc el 12 de maig de 1860.



Vista del port des de la ciutat. J. Laurent, 1870.



Porta del Francolí, l'any 1882, poc abans de ser enderrocada. Torres, 1882.



Col·locació de la primera pedra del monument a Roger de Llúria al capdamunt de la Rambla Nova. 19 d'agost de 1889.

## Catalogació

**Plànol del port i la ciutat de Tarragona.**

A. de Laborde, *Voyage pittoresque et historique de l'Espagne*, París 1806.  
Legier i Moulinier, dib., Vicq. grav.  
Gravat, 47'5 × 53'5.  
Col. Família Company-Ventosa, Tarragona.

**Plano y vista de Tarragona. Serie ciudades españolas.**

A. Roca, 1864.  
Gravat, 51 × 69 (17 × 25).  
Fons Llibreria Antiquària Catedral.

**Plànol de la ciutat de Tarragona i del seu port, aixecat el 1880 per la Comisión Hidrográfica dirigida pel capità de fragata D. Rafael Pardo de Figueroa.**

Riudavets i Tuduri, dib. R. Alabern, grav. letra.  
71 × 107'5.  
Arxiu del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Tarragona.

**Vista del puerto de la ciudad de Tarragona y estado en que se hallaba su construcción en la tarde del día 12 de noviembre de 1802.**

A. Rodríguez, dib., A. Vázquez, grav., 1805.  
Gravat, 50'5 × 71'5.  
Col. Família Company-Ventosa.

**Vista exterior de la catedral de Tarragona.**

A. de Laborde, *Voyage pittoresque et historique de l'Espagne*, París 1806.  
Gravat, 50 × 55.  
Fons Llibreria Antiquària Catedral.

**Vista que presentaba Tarragona cuando los franceses pusieron fuego a las minas hechas para volarla, horror que causaban sus explosiones con el incendio de muchos edificios y terrible aspecto de la atmósfera al abandonarla el 19 de agosto de 1813, desde el punto de más allá del mesón de la cadena.**

Vicenç Roig "Vicentó".  
Llapis i tinta xinesa s / paper, 54'7 × 49'5.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona - 45586.

**Grupo de los Horrores de Tarragona**

1. grupo: *Rapto de una doncella a vista de sus padres cerca del cementerio.*  
2. *Asesinato de marido, mujer e hijo en el llano de la catedral el día 28 de junio de 1811.*

3. grupo: *Doncella que prefiere la muerte antes que ceder al torpe deseo de su enemigo.*

4. grupo: *Dos hijos asesinados en presencia de su anciana madre la noche del 28 de junio de 1811 en la calle de la Puerta del Socorro.*

Metall s / paper, 22 × 32.  
Biblioteca de Catalunya, Barcelona (XII, 3B.RE9421).

**Vista de la plaça de la Font durant el banquet ofert al regiment d'Albuera al seu retorn de la guerra del Marroc el 12 de maig de 1860.**

Lit., 42'5 × 45'5.  
Arxiu del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Tarragona.

**Vídeo: Imatges vuitcentistes****Tarragona.**

Gravat, s. XIX.  
Arxiu del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya - Demarcació Tarragona.

**Vista de la ciutat de Tarragona des del Camí de Valls.**

*Mémoires du Maréchal Suchet, 1808-1811*, París 1828.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. (Arxiu fotogràfic)

**Setge de Tarragona, durant el maig i el juny de 1811.**

Gravat, Skelton, Limeonfort. Galerie Historique de Versailles, c. 1820.  
Arxiu del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya - Demarcació Tarragona.

**Assalt de Tarragona. 28 juny 1811.**

Gravat, Sandoz, Rémond, Outhwarte. Galerie Historique de Versailles, c. 1820.  
Arxiu del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya - Demarcació Tarragona.

**El nemico prendre Tarragona. Gravat italià de l'època sobre l'assalt de la ciutat pels francesos el 1811.**

E. Pomares, inven., B. Pinelli, dib. i grav.  
Biblioteca de Catalunya, Barcelona.

**Façana de la Catedral, dibuix de F.X. Parcerisa, publicat per P. Piferrer a *Recuerdos y Bellezas de España*, 1839.**

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. (Arxiu fotogràfic)

**Exterior de la Catedral, segons un gravat de Ll. Rigalt publicat a *España pintoresca*, F. Pi i Margall, 1842.**

Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. (Arxiu fotogràfic)

**Estat en què van quedar alguns dels edificis més notables de Tarragona, volats pels francesos en la seva retirada.**

Dibuixos, Vicenç Roig "Vicentó", 1815.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

**Assassinat del governador civil de Tarragona en funcions el 20 de setembre de 1869.**

*L'illustration. Journal universel*, 16 d'octubre de 1869.  
Biblioteca de Catalunya, Barcelona.

**Vista de la zona del port de Tarragona. Litografia de la província de Tarragona, dedicada a Estanislau Figueras.**

c. 1875.  
Arxiu del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya - Demarcació Tarragona.

**Catedral de Tarragona.**

Fotografia, J. Laurent, 1868-1879.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.



**Torre i absis de la catedral de Tarragona.**  
Fotografia, J. Laurent, 1868-1879.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

**Porta lateral dreta de la catedral de Tarragona.**  
Fotografia, J. Laurent, 1868-1879.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

**Part central de la portalada de la catedral de Tarragona.**  
Fotografia, J. Laurent, 1868-1879.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

**Torre de l'Arquebisbe i muralla romana.**  
Fotografia, J. Laurent, 1868-1879.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

**Palau arquebisbal.**  
Postal. Hauser y Menet, Madrid.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Muralla. Portal del Roser.**  
Mostrari postal. Hauser y Menet, finals s. XIX.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Muralla romana vista des de la baixada del Roser.**  
Fotografia, J. Laurent, 1868-1879.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

**Portella o porta ciclòpia de la muralla romana.**  
Fotografia, J. Laurent, 1868-1879.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

**Taller de fuster a la plaça del Pallol.**  
Fotografia, J. Laurent, 1868-1879.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

**Porta de la capella de Sant Pau.**  
Fotografia, J. Laurent, 1868-1879.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

**Pretori romà, quan era utilitzat com a presó.**  
Fotografia, J. Laurent, 1868-1879.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

**Pretori romà.**  
Postal. Hauser y Menet, Madrid.  
Finals s. XIX.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Portal de Sant Antoni i muralla romana.**  
Fotografia, J. Laurent, 1868-1879.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

**Portal de Sant Antoni.**  
Postal. Anònim, finals s. XIX.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Portal de Sant Antoni.**  
Fotografia. Anònim, finals s. XIX.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.  
(Arxiu fotogràfic)

**Passeig de Sant Antoni.**  
Postal. P. Z. (Photograf Zurich), finals s. XIX.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**L'amfiteatre i l'església del Miracle quan eren penal.**  
Postal. S. C., finals s. XIX.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Balcó del Mediterrani amb la barana de pedra anterior a l'actual, començada a col·locar el 1890.**  
Postal estereoscòpica. Ll., c. 1880.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Vista del port des de la ciutat.**  
Fotografia, J. Laurent, 1870.  
Port de Tarragona. Arxiu fotogràfic.

**Vista de la ciutat des del port.**  
Fotografia. Anònim, finals s. XIX.  
Arxiu del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya - Demarcació Tarragona.

**Barri del Serrallo.**  
Fotografia, J. Laurent, 1870.  
Port de Tarragona. Arxiu fotogràfic.

**Tarragona. El Serrallo.**  
Postal. Hauser y Menet, Madrid, c. 1890.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Tarragona vista des del barri del Serrallo.**  
Postal. Anònim, finals s. XIX.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**El Serrallo.**  
Postal. A. Toldrà Viazo, finals s. XIX.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Vista del Serrallo.**  
Postal. Hauser y Menet, Madrid, finals s. XIX.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Mercat de la plaça de la Font.**  
Postal. P. Z. (Photograf Zurich), finals s. XIX.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Plaça de la Font amb la font instal·lada el 1827, obra de Bernat Verderol i Vicenç Roig (Vicentó).**  
Fotografia, anterior a 1894 (proced. *Tarragona a través del temps*, p. 249).

**Porta del Francolí, l'any 1882, poc abans de ser enderrocada.**  
Fotografia, Torres, 1882.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.  
(Arxiu fotogràfic)

**Plaça de Toros, obra de l'arquitecte R. Salas Ricomà, 1883.**  
Fotografia, Vallvé.  
Arxiu Foto-Cine Vallvé.

**Exhibició gimnàstica a la Rambla Nova.**  
Fotografia, anterior a 1878 (proced. *Tarragona a través del temps*, p. 195).

**Obres de prolongació de la Rambla Nova a l'alçada del fortí de Sant Joan.**  
Fotografia, c. 1886.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.  
(Arxiu fotogràfic)

**Col·locació de la primera pedra del monument a Roger de Llúria al capdamunt de la Rambla Nova.**  
Fotografia, 19 d'agost de 1889.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.  
(Arxiu fotogràfic)

**La Rambla de Sant Joan (Rambla Nova) amb el monument a Roger de Llúria al fons.**  
Postal. A. Mauri, Girona, finals s. XIX.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Balcó del Mediterrani.**  
Postal. A. Toldrà Viazo, finals s. XIX.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Banys del Miracle.**  
Postal. A. Toldrà Viazo, finals s. XIX.  
Col. Jaume Benages, Tarragona.

**Plaça dels Carros.**  
Fotografia. Pallejà, finals s. XIX.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.  
(Arxiu fotogràfic)

**Edifici de la Comandància de Marina.**  
Fotografia. Pallejà, finals s. XIX.  
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.  
(Arxiu fotogràfic)

## Excavacions arqueològiques a la pedrera del Port de Tarragona (1853-1856)

Jordi López Vilar, Institut Català d'Arqueologia Clàssica / Reial Societat Arqueològica Tarraconense

Bonaventura Hernández Sanahuja fou l'iniciador de l'arqueologia científica de Tarragona. Veritable apassionat de la història antiga de la seva ciutat, aquest il·lustre personatge de formació autodidacte va ser el primer Director del Museu Arqueològic de Tarragona i en fou la veritable ànima. Publicà a més algun llibre, un cert nombre d'opuscles i una gran quantitat d'articles a la premsa. Deixà també una bona quantitat d'escrius inèdites que actualment es troben escampats per múltiples arxius públics i àdhuc en col·leccions particulars.

La xerrada versa sobre un d'aquests manuscrits, força extens, que es conserva en una biblioteca privada, i que ha estat publicat recentment per Bibliòfils de Tarragona, que va emprendre la tasca de la seva publicació facsímil, precedida d'un estudi introductor que em va ser encomanat. El llibre va aparèixer el desembre de 2017, en una tirada a tot color, reduïda i gairebé exclusiva, com és propi de les edicions de bibliòfil.

El manuscrit porta per títol "Las excavaciones de Tarragona, desde 1853 á 1856" i té una especial importància per les dades que aporta sobre aquests treballs que es desenvoluparen a mitjan de segle XIX i sobre els que existien només notícies soltes. A més, una sèrie de làmines complementen el text; per primer cop es pot veure una planimetria detallada de les mítiques excavacions de la pedrera del port. Fou a la pedrera del port –aquella gran ferida oberta en el turó tarragoní per satisfer les demandes de pedra per a la construcció del port modern– on es produïren algunes de les grans troballes al segle XIX, com el mosaic de la Medusa. Entre totes elles destaca el descobriment del famós "sepulcre egipci" que tant va donar que parlar i a partir del qual la Real Academia de la Historia va començar a interessar-se en les excavacions. Va ser aquí on Hernández va observar i dibuixar les primeres estratigrafies arqueològiques. I va ser mercès a la seva insistència que finalment es regularen des de Madrid les excavacions del port i va rebre el càrrec de "Inspector de Antigüedades".

Fins aleshores, a la pedrera s'hi operà una destrucció salvatge de les ruïnes de gran part de la Tàrraco romana, justament aquella on s'alçaven les residències més opulentes. És esfereïdor llegir com tots els objectes que apareixien eren destrossats a l'instant i llençats al mar i només se salvaven aquells de poc volum i un cert valor –com les monedes– que eren objecte d'un comerç vergonyant.

La troballa del "sepulcre egipci" l'any 1850 va despertar l'interès de nombrosos historiadors, ja que fou objecte d'una viva polèmica que tardà anys en apagar-se, malgrat que avui una simple observació dels relleus conservats evidencia clarament la seva falsedat. Així, el 1853 l'Estat va prendre part en l'assumpte, de manera que la Real Academia de la Historia envià a l'antiquari Antonio Delgado perquè comprovés personalment tot allò que Hernández havia anat relatant. L'arribada de Delgado, llargament esperada per Hernández, significà la oportunitat d'encetar excavacions arqueològiques realitzades segons un mètode científic que ens va deixar uns informes que contenen descripcions i planimetries dels edificis descoberts i àdhuc dibuixos d'alguns dels objectes que foren considerats més interessants. Tot plegat fou plasmat en el manuscrit.

Malgrat no portar data, podem afirmar que el manuscrit és una còpia de diversos informes o treballs que havien estat redactats originàriament en diferents moments i que foren novament copiats l'any 1882.

les sobre planimetria actual; segon, identificar els objectes trobats en aquelles excavacions entre els fons del Museu Arqueològic.

La naturalesa de les restes indica edificis de la Tàrraco romana de caire residencial que, en la seva fase alt-imperial, degueren ser opulents, com mostra no només la seva privilegiada situació topogràfica, sinó també els mosaics de gran qualitat (entre els quals el famós de la Medusa) o la presència de mobiliari marmori, com ara una magnífica fontana. També s'excavaren els banys privats d'una domus i un fragment de la muralla romana.

### **Bibliografia recomanada**

DDAA: *Un Home per a la història : homenatge a Bonaventura Hernández Sanahuja*, Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, Tarragona, 1992.

Jordi López: *Excavación de la cantera del puerto de Tarragona, de Bonaventura Hernández Sanahuja*. Edició facsímil i estudi introductor, Bibliòfils de Tarragona, 2017.

## En torn al suposat sepulcre egipci de Tarragona.

Josep Padró. Catedràtic emèrit de la Univeristat de Barcelona. President de la Societat Catala d'Egiptologia

El mes de març de 1850 es va conèixer la notícia de la descoberta d'un sepulcre egipci a la Pedrera del port de Tarragona, notícia que es va escampar ràpidament. La descoberta va ser feta per un tal Juan Fernández de Velasco prop de casa seva, el "Bosch Negre", com a resultat de l'extracció de pedra pels presidiaris. Bonaventura Hernández Sanahuja es va empressar a difondre l'extraordinària troballa, de tal manera que ben aviat nombroses persones i institucions es van veure implicades. La polseguera aixecada va obligar el govern a aturar els treballs el 1851, que no van ser represos fins el 1853, en presència de tota mena d'autoritats, tant espanyoles com estrangeres. Alguns dels fragments apareguts van ser duts a Madrid, a la Real Academia de la Historia, i el 1855 Hernández Sanahuja va publicar el que seria l'informe definitiu.

Hernández Sanahuja va classificar els motius representats en els diversos fragments, i els va explicar amb gran seguretat: representen l'arribada a Espanya dels hicses, perseguits pels egipcis dirigits probablement pel mateix Hèrcules Egipci. Tot s'hi explica, des de la construcció de les muralles de Tarragona fins a l'obertura de l'Estret de Gibraltar. Els fragments pertanyien, finalment, al sepulcre del cabdill que va dirigir els egipcis o a algun dels seus successors.

Els dubtes van aparèixer, però, anys després. Emil Hübner, l'introducció de l'epigrafia científica a la Península, va ser el primer en declarar el 1862 que el sepulcre era una falsificació. Cap a 1870 Hernández Sanahuja va fer un intent de rehabilitació, canviant algunes de les seves idees inicials. Finalment, però, va cremar tots els exemplars de la seva publicació que va poder reunir, i va llençar al mar els fragments que havien quedat a Tarragona, encara que no va poder fer el mateix amb els enviats a Madrid.

Fernández de Velasco, el autèntic "descobridor" del sepulcre, posseïa a casa seva una col·lecció arqueològica, a la que hi havia alguns objectes de tipus egipci. Aquests objectes, curiosament desconeguts per Hernández Sanahuja, van ser legats al Sr. J. M. Martínez directament pel Sr. Fernández de Velasco. Tot plegat fa pensar que potser Hernández Sanahuja només va ser una víctima de l'engany. Però trobo masses raons en contra d'aquesta opinió. Hernández Sanahuja va ser el principal beneficiari de l'engany (qui prodest?); i sorprèn la facilitat en interpretar inscripcions i relleus.

Un altre personatge que va embolicar la troca és Esteve Paluzie, amb el seu quadre d'un altre "sepulcre" egipci (en realitat un sarcòfag), quadre arribat a Tarragona no sabem com. Per acabar, em sorprèn encara, vistos els ridículs ninots que decoren el famós "sepulcre egipci", l'èxit que va tenir la troballa en el seu moment.

## Bibliografia

HERNÁNDEZ, Buenaventura, *Resúmen histórico-crítico de la ciudad de Tarragona desde su fundación hasta la época romana, con una explicación de los fragmentos del sepulcro egipcio descubierto en 9 de Marzo de 1850*, Tarragona, 1855.

HÜBNER, Emil, *Die antiken Bildwerke in Madrid*, Berlín, 1862, p. 284.

MASSÓ CARBALLIDO, Jaume, Bonaventura Hernández Sanahuja i l'arqueologia urbana de Tarragona, a Homenatge a Bonaventura Hernández Sanahuja. *Un home per a la Història*, Tarragona, 1992, pp. 47-50 i figs. de pp. 87-89 (del catàleg).

PADRÓ i PARCERISA, Josep, *Egyptian-type Documents from the Mediterranean Littoral of the Iberian Peninsula before the Roman Conquest*, Études Préliminaires aux Religions Orientales dans l'Empire Romain, t. 65, vol. I, Leiden, 1980, pp. 18-22, làms. XVI-XVII.

PADRÓ, Josep, Bonaventura Hernández Sanahuja, Tarragona i l'antic Egipte, a *Homenatge*, citat, Tarragona, 1992, pp. 56-63.

PADRÓ i PARCERISA, Josep, *New Egyptian-type Documents from the Mediterranean Littoral of the Iberian Peninsula before the Roman Conquest*, Orientalia Monspeliensia, t. VIII, Montpellier, 1995, pp. 56-64, làms. XI-XII.

## **Bonaventura Hernández i Sanahuja: arqueologia i recuperació del Patrimoni a la Tarragona del segle XIX.**

Jaume Massó Carballido. Arqueòleg de l'Institut Municipal Reus Cultura.

Arqueòleg, historiador i comerciant, Bonaventura Hernández i Sanahuja va néixer a Tarragona el 30 de maig de 1810, fill del veler reusenc Bonaventura Hernández i Serra (1780-1854) i de la tarragonina Maria Francesca Sanahuja [o Sanaüja] i Gil (1784-1869), filla del daurador Francesc Sanahuja [o Sanaüja] i Mariner.

D'origens familiars menestrals, passamaner d'ofici i comerciant de professió, la formació cultural de BHS fou eminentment autodidacta. Amb els seus pares, va haver de fugir de Tarragona arran de l'assalt francès de 1811 i no hi va tornar fins el 1821, després de passar per Maó i per Barcelona, ciutat –aquesta darrera– en què va aprendre les primeres lletres. A Tarragona va estudiar llatí i humanitats al col·legi tridentí, però per qüestions familiars el 1828 es va traslladar de nou a Barcelona, a la Llotja de la qual va assistir a classes de química i matemàtiques. Retornà definitivament a Tarragona el 1830 i es dedicà al comerç.

El seu introductor en el món de l'arqueologia fou l'escultor Vicenç Roig i Besora, professor l'Escola de Dibuix i creador del primer Museu d'Antiguitats de Tarragona (1834).

Col·leccionista de monedes i objectes antics, Bonaventura Hernández i Sanahuja s'interessà especialment per les importants troballes (falsificacions pseudoegípcies incloses) portades a terme a la pedrera del port de Tarragona. El 1853 fou nomenat "Inspector de Antigüedades de Cataluña y Valencia", càrrec que va ser reduït a l'àmbit escritament provincial de Tarragona el 1862.

De la seva faceta com a arqueòleg, cal destacar la pionera aplicació de tècniques arqueològiques insòlites fins aleshores a l'Estat (com l'anàlisi estratigràfica o l'extracció de mosaics tot entelant-los i enrotllant-los), el seu interès per la protecció i l'estudi de diverses construccions monumentals (restauració de l'aqüeducte de les Ferreres, declaració monumental de la muralla, prospeccions i excavacions a l'àrea del fòrum de la colònia, al circ i al teatre, etc.), les seves excel·lents relacions amb diverses personalitats científiques estatals i estrangeres (especialment la continuada col·laboració amb el gran epigrafista alemany Emil Hübner) i el seu constant afany en difondre i publicar –quan i quant li fou possible– els seus descobriments i troballes, amb una abundant bibliografia que inclou una quinzena de monografies i més de dos-cents articles.

Primer director del Museu Arqueològic de Tarragona (el 1873 ingresà, amb antiguitat retroactiva des de 1853, al "Cuerpo facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos"), els seus millors mèrits com a museòleg van ser la consolidació de l'equipament i la salvaguarda i ampliació dels seus fons, així com la redacció i actualització constant de diferents inventaris i catàlegs raonats dels materials arqueològics dels quals fou responsable, una tasca que facilità la publicació –ja a cura del seu successor Àngel del Arco– del Catálogo del Museo Arqueológico de Tarragona (1894).

Fou corresponent de la Real Academia de la Historia (1851) i de les de Bones Letres de Barcelona (1864) i de Bellas Artes de San Fernando (1868), a més de membre –entre altres societats i institucions locals, provincials, estatals i estrangeres– de la Societat Arqueològica Tarraconense (1845), de l'Academia Española de Arqueología (1848) i de la Comissió provincial de Monuments Històrics i Artístics (des de 1856, amb una notable intervenció en les obres de reconstrucció dels monestirs de Poblet i Santes Creus).

Va rebre –del rei Amadeu I– el títol de comanador de l'orde de Carles III (1871) i –d'Alfons XII– el de comanador de l'orde d'Isabel la Catòlica (ordinària el 1877, de número el 1883), així com una medalla d'honor del rei de Prússia (1854).

Es va casar el 1833 amb Teresa Borràs i Vidal, amb qui va tenir almenys sis fills: Carme (1838-1901), Josep Maria (1840-1880), Andreu (1843-1845), Dolors (1845-1917), Antònia (1847-1917) i Bonaventura (1849-1904); els descendents actuals ho són a través d'aquest fill petit, que es va casar amb Maria dels Àngels Rimbau i Kramer (n. 1851).

Bonaventura Hernández i Sanahuja treballà durant quaranta anys (1851-1891) en la recuperació de nombroses restes arqueològiques i monumentals de la ciutat i de la demarcació. Una quinzena de llibres i més de dos-cents articles publicats en diferents diaris, setmanaris i revistes de l'Estat espanyol demostren l'interès que tenia Hernández en donar a conèixer les noves troballes i els resultats de les seves recerques històriques i arqueològiques. Aquesta voluntat de divulgació adreçada a un públic més o menys ampli anava de bracet amb les notícies o informes manuscrits que trametia a les acadèmies de què era membre i, particularment, a diversos científics i estudiosos que s'interessaven pels seus treballs.

Va morir a la seva ciutat natal el 9 de novembre de 1891.

Obres principals: Resúmen histórico-crítico de la ciudad de Tarragona desde su fundacion hasta la época romana, con una explicacion de los fragmentos del sepulcro egipcio descubierto en 9 de Marzo de 1850 (1855); El Indicador Arqueológico de Tarragona [...] (amb Josep Maria de Torres, 1867); Tarragona bajo el poder de los árabes [...] (1882); Estudios sobre el origen, épocas y vicisitudes de las monedas autónomas de Cose, de carácter ibérico [...] (1884); Opúsculos históricos, arqueológicos y monumentales (1884); Historia del Real Monasterio de SS. Creus [...] (1886); Antigüedades de Tarragona (1887); El Pretorio de Augusto en Tarragona [...] (1888); Historia de Tarragona desde los más remotos tiempos hasta la época de la restauración cristiana [...], tom I (text editat i ampliat por E. Morera i Llauredó, 1892).

## Referències bibliogràfiques

- [Diversos autors,] Velada Hernández. Trabajos leídos la noche del 11 de Noviembre de 1892 en el Salón-Aynè el primer aniversario del fallecimiento de D. Buenaventura Hernández Sanahuja, Tarragona, 1893.

- Eduard SAAVEDRA, "Necrología. D. Buenaventura Hernández y Sanahuja", *Boletín de la Real Academia de la Historia* (Madrid), XXV (1894), p. 337-368.
- [Diversos autors,] Butlletí [Arqueològic] extraordinari dedicat a B. Hernández Sanahuja, Tarragona: Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1991.
- [Diversos autors,] *Un home per a la Història. Homenatge a Bonaventura Hernández Sanahuja*, Tarragona: Museu Nacional Arqueològic, 1992.
- Amadeu-J. SOBERANAS LLEÓ & Manuel-J MASSÓ CARBALLIDO, *Bibliografia impresa de Bonaventura Hernández Sanahuja*, Tarragona: Diputació, 1992.
- J. MASSÓ CARBALLIDO, "Bonaventura Hernández Sanahuja", *Pioneros de la arqueología en España, del siglo XVI a 1912*, Alcalá de Henares: Museo Arqueológico Regional, 2004, p. 157-162.
- J. MASSÓ CARBALLIDO, "Hernández i Sanahuja, Bonaventura", *Diccionario Histórico de la Arqueología en España*, Madrid: 2009, p. 326-327.
- J. MASSÓ CARBALLIDO, "Hernández Sanahuja, Bonaventura", dins M. GÜELL & S.-J. ROVIRA I GÓMEZ (coord.), *Biografies de Tarragona*, volum I, Benicarló: Onada Edicions, 2010, p. 34-35.
- J. MASSÓ CARBALLIDO, "Bonaventura Hernández i Sanahuja, 1810-1891", dins M. TUDELA I PENYA & P. IZQUIERDO I TUGAS (eds.), *La nissaga catalana del món clàssic*, Barcelona: Auriga, 2011, p. 134-138.



## Literatura i ciutat: els camins que condueixen a el *son de la medusa*

Joan Cavallé Busquets. Escriptor

Les obres, tant les literàries com les de qualsevol altra manifestació artística, com també les construccions arquitectòniques, els avenços científics, els fets històrics i en general qualsevol creació humana, no són fruit de l'acció d'una sola persona, sinó la confluència de molts elements en un punt precís del temps i de l'espai. En aquesta conferència intentaré mostrar els camins a través dels quals s'ha pogut escriure una novel·la com *El son de la Medusa*.

Com és fàcil de suposar, primer de tot s'ha de considerar, sempre, la trajectòria de l'autor, que en aquell moment (2003) ja havia publicat cinc novel·les i havia guanyat els premis Sebastia Juan Arbó (1998), Pin i Soler (1999) i Ribera d'Ebre (2002). La major part d'obres de Brunet, fins llavors, eren de gènere policíac, protagonitzades per Marc Macintosh, però amb el Premi Pin i Soler s'havia estrenat en el camp de la novel·la històrica. Brunet és sobretot un contador d'històries, que recorre essencialment a la literatura per explicar-se, encara que de vegades ha recorregut al còmic (1811. El setge de Tarragona, amb dibuixos d'Hugo Prades) o al cinema (és premi de guió Serra i Moret 1988). Un element característic de tota la seva narrativa és el fet d'estar en bona part ambientada a Tarragona, tant la policíaca, com la històrica.

Tarragona és una ciutat que s'obre amb facilitat a convertir-se en escenari de novel·les històriques. En aquest sentit, *El son de la Medusa* és la continuació d'una saga que ha estat sobretot prolífica en les darreres dècades. Dins d'uns marges discutibles respecte del que podem considerar com a novel·la històrica, se sol considerar que una de les primeres és Ildaribal, del penedesenc Alfons Maseras. Des de llavors, una diversitat d'autors (catalans i no catalans) han buscat els seus arguments en la història de la ciutat. El fet històric que ha donat més rendiment literari ha estat el setge de Suchet el 1811. Un segon focus d'atenció és la llarga època de dominació romana. De tots els autors, probablement el que ha diversificat més la seva atenció pel passat tarragoní ha estat Jordi Tiñena (que ha centrat les seves obres històriques ubicades a la ciutat als segles XVI, XVIII i XX, amb una incursió al s. XV).

En *El son de la Medusa* Brunet treballa diferents aspectes del passat tarragoní, fins al punt que, penso, és, de totes les novel·les sobre la història de la ciutat, la que la tracta d'una manera més global. D'una banda, com és evident, parla dels inicis de l'arqueologia moderna i del seu pare, B. Hernández Sanahuja. A través d'aquest fil ens trobem amb la història de l'empremta romana a la ciutat; alhora, la troballa del suposat sarcòfag egipci ens connecta amb els orígens llegendaris de la ciutat. Però els fils argumentals bàsics estan situats a la Tarragona del XIX i a la del XVI. Tots aquests aspectes que Brunet converteix en matèria novel·lesca, tenen ja la seva pròpia trajectòria literària. A la conferència ens referirem a tots aquests aspectes. Recordarem la visita de Prosper Mérimée a la ciutat i el treball que va publicar sobre el sarcòfag egipci, l'edició del Quixot tarragoní i l'ambient humanista que es respirava llavors a la ciutat, i la manera com Tiñena ho va reflectir a la seva novel·la *Dies a la ciutat*. També veurem algun exemples de com el setge de 1811 ha fornit matèria literària. I recordarem alguns exemples de relats ambientats en el XIX tarragoní.

## Bibliografia

Brunet, Àngel-O. *Contra Mendacium*. Premi Pin i Soler, 1999, El Mèdol, 2000.

Brunet, Àngel-O. *El son de la Medusa*, Meteora, 2003.

Cavallé, Joan. "Visions literàries de Tarragona", dins *Kesse, història, ciències socials i cultura al camp de Tarragona*, núm. 37, desembre 2004, pàgs. 25-34.

Cavallé, Joan. *Tarragona escrita*, Lunwerg, Barcelona, 2007.

Cavallé, Joan. "L'excepció i la regla: Tarragona vista amb ulls de dona", dins: *Esriptores tarragonines*, amb pròleg de Montserrat Palau, Arola editors, Tarragona, 2010, pàgs. 23-43.

Cavallé, Joan. "Admiració, exotisme i crítica: Tarragona a les literatures", dins *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Tarragona* (12 i 13 de juny de 2009), IEC, Barcelona-Tarragona, 2011, pàgs. 25-32.

Cavallé, Joan. "L'espasa i la ploma: el setge de Tarragona de 1811 i la literatura" (conferència inèdita; es pot consultar aquí: <https://www.tarragona.cat/patrimoni/fons-documentals/arxiu-municipal-tarragona/bicentenari-guerra-del-frances/fitxers/altres/lespasa-i-la-ploma>)

## Fotografies de Jean Laurent



La pedrera del port. Estat en el que es trobava l'any 1871. 1871. MNAT. Arxiu Fotogràfic (c.541 bis (2))

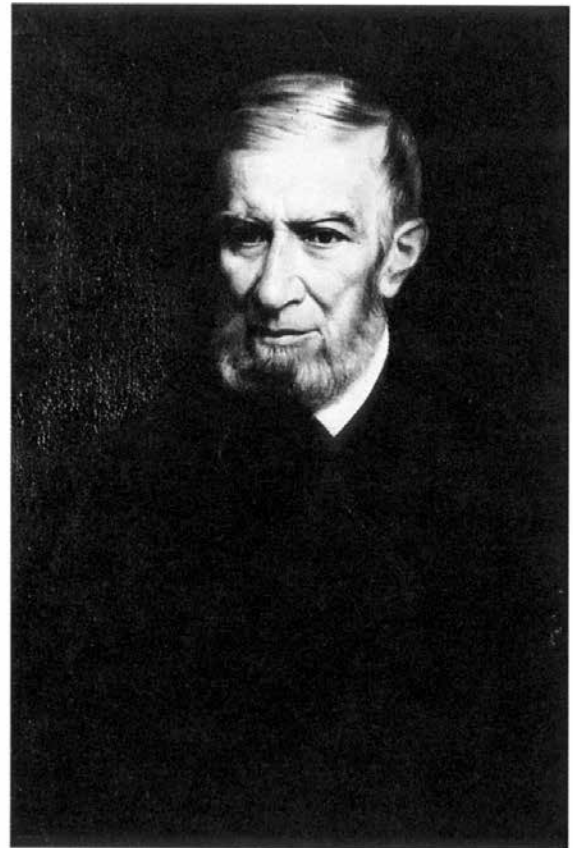


Aqüeducte romà, conegut com el Pont de les Ferreres. Anterior a 1867. MNAT. Arxiu Fotogràfic (c.410)



Muralla romana. Vista des de la Baixada del Roser. 1868-1879. MNAT. Arxiu Fotogràfic (c.1236)

Il·lustracions extretes de: [Diversos autors], *Un home per a la Història. Homenatge a Bonaventura Hernández Sanahuja*, pàg. 80-89, Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, 1992



Retrat de Bonaventura Hernández Sanahuja.  
M. Folch i Masats, 1888.

DIARIO DE TARRAGONA

homenaje

PREMIOS DE SUSCRIPCIONES

PREMIOS DE LAS CLASES

AÑO XXXVIII Martes 10 de Noviembre de 1891. N.º 265

+

**D. BUENAV. HERNANDEZ SANAHUJA**

Ayer entregó su alma al Criador el sábio historiador de nuestras glorias y tradiciones, el eminente arqueólogo de nuestra patria, el cronista infatigable que ha dedicado toda su existencia y los desvelos de toda su vida al engrandecimiento moral de nuestra querida ciudad.

¡Ha muerto el ilustre patricio de Tarragona!

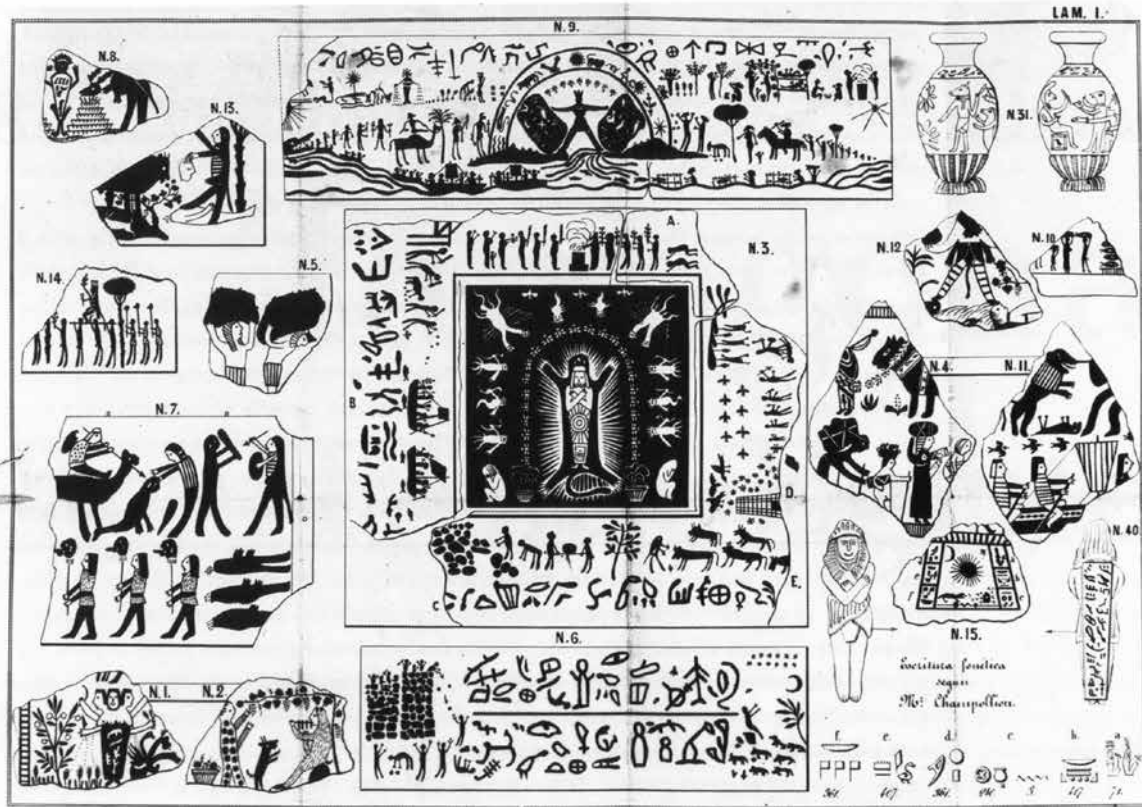
La pérdida del Sr. Hernandez ha causado un desconsuelo profundo en todas las clases sociales.

Las letras pátrias vestirán luto eternamente.

El Círculo liberal-conservador y la Redaccion del «Diario de Tarragona», transida el alma de amargura, al elevar sus preces al Señor para que acoja en su seno misericordioso el alma del insigne patricio D. Buenaventura Hernandez Sanahuja, derraman hoy, como sentida ofrenda de dolor, una lágrima sobre los inanimados [restos del que con sus talentos y virtudes ha sabido inmortalizar su nombre.

¡Descanse en paz!

Esquela de B. Hernández Sanahuja.  
*Diario de Tarragona*  
10 de novembre de 1891.



Làmina que reproduïx alguns dels fragments del sarcòfag egipci i que acompanya la publicació de B. Hernández Sanahuja *Resúmen histórico-crítico de la ciudad de Tarragona* (1855). Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.



Fragments del suposat sepulcre egipci tramesos per B. Hernández Sanahuja a la Real Academia de la Historia l'any 1851.

